

„SZABADSÁGRA ELHIVATVA AZ ÉLETÉRT”

LÁBADY TAMÁS
egyetemi docens

Publius Cornelius Tacitus, a római történetírás mestere, közel kétezer évvel ezelőtt tette fel a szabadságeszme örök dilemmáját jelentő kérdést: „*quid ultimum in libertate esset?*”, azaz: meddig lehet a szabadságban elmenni? A magas erkölcsi felfogással és ősrómai érziattal rendelkező történetíró még nem gondolhatott arra, hogy kérdéseire kétezer év után a tudomány által megnyitott legfélelmetesebb lehetőség az, amely az emberi szabadság végső veszélyét – határozottan és egyértelműen fogalmazva: *végét* – jelenti. Ma már ugyanis nem lehetetlen, hogy az ember a jelen és jövő generációk számát, nemét, minőségét, létezésének idejét, egyszóval: *életét* mesterségesen alakítsa, és igen nagy a szabadságra elhivatott ember kísértése a természetestől eltérő ‘mennyiségű’ és ‘minőségű’ nemzedékek kitermelésére vagy éppen elsorvasztására. Arra, hogy az ember Istentől egészen átvegye a teremtést, és azt kizárólag önkezében tartsa. A terhességmegszakítás és a sterilizáció közvetlen egészségi kockázatának jelentéktelenre csökkenése, a még meg nem születettek alakítása, manipulálása, a magzatok fejlődésének befolyásolása, a társadalom „megszabadítása” azoktól, akiknek az életbenléte – mások szerint – maguknak sem jelent értéket és teljeseen céltalanul terheli a társadalmat, a művi megtermékenyítések számos variációja, a fájdalommentes kegyelemhalálba segítés, az aktív eutanázia, az összejt klónozása stb., riasztóan igazolják, hogy az emberi szabadság végső határát ezek a végzetes fordulatok jelentik, amelyek Edmund Pellegrino professzor szerint az atombombánál is veszélyesebbek. „*Az utóbbi végülis olyanként pusztít el bennünket – írja –, amilyenek vagyunk, de nem szabja meg, hogy milyeneknek kell lennünk.*”

Ez az a pont tehát, amely Tacitus kérdésére megadja az adekvát választ: a szabadság egyetlen igazi légköre a teremtett élet, és ott, ahol a cselekvés az élet ellen van, már meg kell védeni a szabadságot magával a szabadsággal szemben. Ebben rejlik a szabadság és az élet találkozásának leglényegesebb eleme, ti. az, hogy a szabadság kizárólag az életért van, mert a szabadság forrása maga az *élet*, amely – mert szent – egyedül képes útját állni az ellene szóló választásnak. Így lehet a szabadság – forrása által – egyenesen a halál ellen kötött szerződés, amely igent mond az életre, és ki-rekeszti, tagadja a halált. Fantasztikus mélységben és örökérvényűen fejezi ki az élet-

nek ezt a szabadság felett aratott a győzelmét Madách *Az ember tragédiájában*. Ádám ott áll a szirt szélén ugrásra készen, hogy alávesse magát – összes csalódásával, melyet világotudása során megélt – és így kiált: „*Kikacagom, s ha tetszik, hát nem élek. / Nem egymagam vagyok még e világon? / Előttem e szirt és alatta a mély: / S azt mondom: vége a komédiának / Egy ugrás, mint utolsó felvonás...*” E pillanatban szóval meg győzedelmesen Éva, aki életet hord a szíve alatt: „*Mert ami eddig kétséges vala, / Most biztosítva áll már: a jövő! / Anyának érzem, oh! Ádám, magam.*” A szabadságra elhivatott ember, Ádám, erre megadja magát; az életet teremtő Isten előtt térdre hull, és mondja: „*Uram legyőztél.*”

Napjaink uralkodó korfelfogása azonban egyre szélesebb körben kiiktatja a kapcsolatot az ember és a nála nagyobb között; az élet teremtésének ideálját a tudomány és az ember alkotó zsenije váltja fel. Ahogy a biológus Rostand mondja: „*A tudomány isteni hatalmat adott nekünk, mielőtt méltókká váltunk volna arra, hogy emberek vagyunk.*” Az emberhez méltatlan ember viszont szabad, és szabadságmitosza szerint szabadon uralkodhat az élet fölött. Ha ugyanis az élet már nem az Istennel és a teremtéssel való kapcsolat függvénye, akkor azt egyedül az ember tartja kézben, szabadon irányíthatja, alakíthatja mesterségesen, és pusztíthatja is, ha éppen ez szolgálja a saját javát.

Az orvostudomány, valamint az ember életfolyamatára általában befolyást gyakorolni képes természettudományok bámulatba ejtő fejlődése szinte határtalanra tágitotta a szabadságot, és sok tekintetben tévútra terelte az igazi szabadságra meghívott embert. Ezen a tévúton tenyészik a magzatölés, a sterilizáció, az eutanázia, vagy éppen annak felsőbbírói ítéletben való kimondása, hogy a természettől fogva fogyatékos élet rosszabb, mint a nem-élet, tehát a fogyatékos gyermek kártérítési igénnyel léphet fel anyja nőorvosával szemben azért, mert megszületett.

Az élettan és az orvostudomány ilyen rendkívüli fejlődése nem kevés vonatkozásban módosítja annak a viszonyoknak a tartalmát, amelyet az ember és orvosa közt Hippokratész *Peri Iatronja* örök érvényűnek fogalmazott meg, és amelynek immanens tartalmát immár 24 évszázada az orvos esküje tükröz. Más felől ugyanakkor ez a robbanásszerű tudományos fejlődés szükségképpen átalakító hatással van bizonyos pontokon keresztül a természettudományok mögött is ott álló jogi háttérre. A jognak is van azonban egy átalakíthatatlan és érinthetetlen parancsa, amelyet a magyar Alkotmány 54. §-a is imperatív és közrendi szabályként mond ki, és amely minden emberi szabadságnak határt szab, mert az minden ember számára garantálja az élethez és az emberi méltósághoz való alanyi jogot. Egyúttal – az Alkotmány 8. §-ával összhangban – az állam elsődrendű kötelességévé teszi az emberi élet védelmét. Az állam kötelessége az alapvető alkotmányos jogok tiszteletben tartására és védelmére nem merül ki abban, hogy az államnak tartózkodnia kell azok megsértésétől, hanem ez a kötelezettség magába foglalja azt is, hogy az államnak minden lehetséges intézkedéssel gondoskodnia kell a jogok érvényesüléséhez szükséges feltételekről. Az emberek természetesen egyéni szabadságuk és személyes igényeik szempontjából gyakorolják alkotmányos szabadságjogaikat. Az államnak viszont garanciális feladatának ellátásához arra van szüksége, hogy az egyes alanyi jogok biztosítása mellett az azokkal kapcsolatos értékeket és élethelyzeteket önmagukban is védje.

Vagyis az élethez való jog objektív szempontjai szerint az államnak nem csupán az a kötelessége következik, hogy az egyes emberek élethez és méltósághoz való ala-

nyi jogát ne sértse meg, valamint, hogy azok védelméről jogalkotással és kiterjedt szervezési, szervezeti intézkedésekkel gondoskodják, hanem ennél sokkal több. Ez a kötelesség nem merül ki az egyes emberek egyedi életvédelmében, hanem általában az emberi életet és létfeltételeket kell védenie. Ez utóbbi feladat pedig minőségileg más, mint az élethez való egyéni alanyi jogok védelmének összeadása. Az emberi élet általában, következésképpen az emberi élet és méltóság mint a legnagyobb érték, az állami védelem tárgya. Ezért az állam objektív életvédelmi kötelessége kiterjed a keletkezőben levő emberi életre is, a csecsemőkre, a gyermekekre, az idősekre és a betegekre, csakúgy, mint a jövőndő generációk létfeltételeinek a biztosítására.

Az emberi jogokra vonatkozó nemzetközi egyezmények – és ezekkel összhangban a magyar Alkotmány is – azt mondják ki, hogy minden ember, mindenütt, feltétlenül jogképes, azaz jogalany, vagyis jogi értelemben véve is személy. Ezzel egy hosszú történelmi folyamat céljai nyertek egyetemes elismerést: minden ember nemcsak természetes állapotát, hanem jogállását tekintve is egyenlő lett. A minden embert megillető jogképesség kizárja a rabszolgaságot, s mivel az nemcsak általános, hanem egyenlő is, kizárja a jogképesség különböző terjedelmén alapuló, pl. rendi, vagy akár fogyatékosságbeli különbségeket is. Az ember erkölcsi értékéből következik, hogy mindenkinek egyenlőképpen jogalanynak kell lennie, és következik az is, hogy mindenki ember, azaz személy, aki embernek született. Így ember a nyitott gerinccel született csecsemő, a kosárember, a halál küszöbén álló rákos beteg, sőt az erkölcsi szörnyeteg is.

Az emberi méltósághoz való jog pedig azt jelenti, hogy van az egyén autonómiájának, önrendelkezésének egy olyan, mindenki más – így az állam és bármely más személy – rendelkezése, azaz szabadsága alól kivont magja, amelynél fogva az ember alany marad és nem válhat eszközzé vagy tárggyá. Az emberi méltóság az emberi étellel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, és ezért minden emberre nézve egyenlő. Az egyenlő méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni. Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai, szellemi fejlettségétől és állapotától, valamint attól is, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg és miért annyit. Ez egyszerűen az ember istenképmás voltából, de a modern alkotmányokból is következik. Mivel pedig az élethez és méltósághoz való jog abszolút, az állam életvédelmi kötelezettsége sem relativizálódhat. Következésképpen a halálbüntetés és az eutanázia azért megengedhetetlen, mert sérti az embernek az élethez és a méltósághoz való abszolút jogát. Mivel az Alkotmány e jogok feltétlenségét elismeri, minden olyan törvényhozás vagy intézkedés, amely – akár az egészségügy reformja címszó alatt – sérelmes a csecsemőkre, a gyermekekre, az idősekre és a magatehetetlen betegekre, súlyosan alkotmányellenes. Különösen az minden olyan tervezett intézkedés, amely egyenesen veszélyezteti a leginkább tehetetlen és rászorult emberi életeket. Az ilyen intézkedések az intézményes eutanázia fogalmi körébe vonhatók.

Mindebből pedig az következik, hogy nemcsak az egyén, de az állam szabadságának is megvan a megfelelő etikai és jogi, alkotmányos korlátja. A szabadság csak az életre, az élet védelmére, az élet igenlésére irányulhat. Egyenesen a szabadság tagadása az, amikor az életsiker, mint cél és az életmód, mint létezési forma messze megelőzi

magát az életet. Ha a földről vagy akár az egész világmindenségéből száműzött Isten, mint elérhetetlen valóság helyébe az „isteni” ember lép, aki szabadságra van meghívva, súlyosan visszaél azzal, amikor azt önnön forrása, az élet ellen fordítja. Elfogadhatatlan, határozottan az erkölcs, a jog és az Alkotmány ellen szól, ha ebben az Isten nélküli klímában uralkodó nézetté erősödik, hogy az embernek korlátlan szabadságában áll uralkodni az élet fölött. Ahogy ugyanis II. János Pál pápa mondja: „*Szó sem lehet a választás szabadságáról akkor, amikor határozott erkölcsi rosszról van szó, amikor egész egyszerűen ezzel a paranccsal állunk szemben: Ne ölj!*” Az erkölcsi rossz tehát nem a szabadságból származik, mert nincs szabadság erkölcsi igazságok figyelembe vétele és személyes felelősségvállalás nélkül. Az a kultúra és az az állam, amely gyakorlatilag korlátlanul folyamodik abortuszhoz, sterilizációhoz, eutanáziához, eugenikai módszerekhez, a szabadság ellensége, mert egyedül csak az élet pártján álló felfogás szabad. Igazán szabadnak lenni tehát azt jelenti – és ez Tacitus 19 századdal ezelőtt feltett kérdésére a végleges felelet –, hogy képesek vagyunk az életet választani, az *Életet*, azaz a második isteni Személyt, aki maga az Élet, s a Szentháromság misztériumából következően maga a *Szeretet*.